

Władysław Nowak

Akomodacja liturgii skramentu małżeństwa nowego Rytuału Rzymskiego Pawła VI do potrzeb diecezji polskich

Collectanea Theologica 47/3, 181-186

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WŁADYSŁAW NOWAK, OLSZTYN

AKOMODACJA LITURGII SAKRAMENTU MAŁŻENSTWA NOWEGO RYTUAŁU RZYMSKIEGO PAWŁA VI DO POTRZEB DIECEZJI POLSKICH

W uroczystość św. Józefa Oblubieńca NMP, dnia 19.03.1969 r. został promulgowany przez Pawła VI nowy obrzęd zawierania małżeństwa: *Ordo celebrandi matrimonium*¹. Dekret zatwierdzający te obrzędy wyjaśnia, iż zostały one opracowane, „aby zgodnie z wymaganiami tego dokumentu jaśniej wyrażały łaskę sakramentu i aby bardziej podkreślały obowiązki małżonków”². Uwagi wstępne do obrzędów małżeństwa tzw. *Praenotanda* wskazują na liturgię jako narzędzie Chrystusa—Kapłana, który przez słowa i znaki święte, w sposób skuteczny i właściwy owym znakiem wielbi Boga Ojca i dokonuje dzieła uświęcenia małżonków. W związku z tym Stolica Apostolska zezwala krajowym konferencjom biskupów na taką akomodację, by owe prawdy mogły być łatwo z nowych obrzędów odczytane i budziły u zawierających małżeństwo, świadomość przynależności do Kościoła, którego tajemnica w nich się urzeczywistnia³.

1. Zasady akomodacji liturgii sakramentu małżeństwa

Akomodacja obrzędów liturgii do mentalności ludzi danej kultury ma na celu umożliwić im wejście w tajemnicę celebrowaną w Kościele⁴. Liturgia bowiem wiarę suponuje, jej wymaga i ją manifestuje, zrodziła się bowiem w centrum historii zbawienia i jest jego kontynuacją w Kościele dla wszystkich ludów i kultur⁵. Stąd też *Konstytucja o świętej liturgii* zwraca uwagę na możliwość jej akomodacji w zakresie znaku, języka, muzyki, śpiewu i sztuki, a także zwyczajów każdego narodu⁶. W zakresie odnowy liturgii sakramentu małżeństwa postanawia: „Jeżeli jakie kraje... używają innych chwalebnych zwyczajów i ceremonii przy zawieraniu sa-

¹ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli VI promulgatum: Ordo celebrandi matrimonium* (=OCM), Editio typica, Roma 1969, Typis Polyglottis Vaticanis.

² *Tamże*, s. 5.

³ *Praenotanda*: nr 1, 2, 3, 4.

⁴ A. Nocent, *Souplesse et adaptation de la liturgie depuis Vatican II*, La Maison Dieu 26/1969/365—374; A. B. Alvarez, *Principios para la adaptacion liturgica en las culturas nativas*, Notitiae 10/1974/384—390. W. Danielski, *Akomodacja liturgiczna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, 247—249.

⁵ Por. A. B. Alvarez, *art. cyt.*, 385.

⁶ *Konstytucja o świętej liturgii*: akomodacja w ogólności nr 37—40; zwyczajów poszczególnych narodów nr 40 b; sakramentu małżeństwa nr 63, 77; symbolów i znaków nr 59, 123, 128; języka nr 36, 54, 63, 78, 101; muzyki nr 119, 120.

kramentu małżeństwa Sobór święty bardzo pragnie, aby je zachowano"⁷. Zezwala ponadto kompetentnej władzy terytorialnej na możliwość opracowania własnego obrzędu, dostosowanego do zwyczajów miejscowych, z tym jednak, aby asystujący kapłan żądał od zawierających małżeństwo wyrażenia zgody i tę zgodę przyjął (KL 77).

OCM zgodnie z owymi zasadami ustala, że akomodacji może ulec: układ części, pytania przed wyrażeniem zgody oraz same słowa zgody małżeńskiej, także podanie rąk, czy też ceremonia przekazania obrączek⁸. Ponieważ istotnym elementem akomodacji jest równowaga między jednością a różnorodnością, krajowe konferencje biskupów mogą je wprowadzać po przedstawieniu Stolicy Apostolskiej⁹.

2. Przejawy akomodacji

Konferencja Episkopatu Polski skorzystała z uprawnień przysługujących jej w zakresie akomodacji liturgii sakramentu małżeństwa. Przy opracowaniu owych obrzędów nawiązano do dawnych rytuałów, a także agend polskich wydobywając z nich te elementy, które najbardziej odpowiadały odnowionej liturgii.

Po gruntownej analizie i dokładnym studium dotychczasowych form sprawowania liturgii sakramentu małżeństwa w diecezjach polskich, w oparciu o nowy Rytuał Rzymski zostały opracowane i następnie dekretem Przewodniczącego Konferencji Episkopatu kard. S. Wyszyńskiego, Prymasa Polski, z dnia 25.03.1973 r. zatwierdzone: *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*¹⁰. Jako księga liturgiczna w języku narodowym zawiera dekret Kongregacji Kultu Bożego z dnia 16.11.1972 r. zatwierdzający ją przez Stolicę Apostolską. Księga ta, wydana na wzór Rytuału Rzymskiego, zawiera: wstęp, obrzędy sakramentu małżeństwa w czasie Mszy św. oraz poza mszą, małżeństwo między osobą należącą do Kościoła katolickiego a osobą nieochrzczoneą, zestawy czytań biblijnych i modlitwy powszechnej, formularze mszy za nowożeńców, a także dodatek zawierający obrzędy jubileuszu 25-lecia i 50-lecia małżeństwa¹¹.

a) układ części

Obrzędy sakramentu małżeństwa przewidują na wstępie akt pozdrowienia i wygłoszenie pouczenia o sakramencie udzielanym według podanych dwóch formularzy lub własnymi słowami, liturgię Słowa (czytania biblijne, homilia), po której następuje liturgia sakramentu, a więc: pytania dotyczące dobrowolności zawierania związku małżeńskiego, jego nierozzerwalności i przyjęcia oraz wychowania potomstwa, hymn do Ducha Św., rota przysięgi małżeńskiej, potwierdzenie zawartego małżeństwa, błogosławieństwo obra-

⁷ Zasada ta jest kontynuacją nauki Soboru Trydenckiego o odnowie liturgii sakramentu małżeństwa. Por. *Concilium Tridentinum, Diariorum, actuum, epistolarum, tractatum nova collectio*, wyd. Soc. Goerresiana, t. 9, Friburgi i. Br. 1924, s. 969: sesja XXIV, dekret *De reformatione*, cap. 1; *Rituale Romanum*, Romae 1614, tit. VIII, c. II, nr 6.

⁸ OCM, *Praenotanda*: nr 12—15.

⁹ *Tamże*, nr 12, 17; KL 63 b, 40 a; por. także, A. C u v a, *La creatività rituale nei libri liturgici ai vari livelli di competenza*, Ephemerides Liturgicae 79(1975) 54—99.

¹⁰ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974, s. 110, format 16,5×24,5 cm, druk czerwono-czarny.

¹¹ *Tamże*, s. 97—110: *Obrzędy jubileuszu 25-lecia i 50-lecia małżeństwa*.

czek i ich nałożenie, modlitwa powszechna oraz błogosławieństwo. Zaleca się także przyjęcie Eucharystii.

Układ ten odbiega nieco od układu obrzędów Rytuału Rzymskiego Pawła VI i nawiązuje do dotychczasowych rytuałów diecezji polskich stanowiąc ich akceptację. I tak, umieszczenie dwóch formularzy pouczeń o sakramencie (w rzymskim tylko jedno) nawiązuje w pewnym sensie do *Agendy Kromera*¹². Wkomponowanie hymnu do Ducha Św. w liturgię małżeństwa nawiązuje do *Agendy Powodowskiego* z 1591 r.¹³, która po raz pierwszy wprowadziła ten element do obrzędu tego sakramentu.

Przejawem akomodacji w zakresie układu części jest również akt potwierdzenia zawartego małżeństwa, zarówno pod względem treści jak i kolejności występowania w dotychczasowych obrzędach rytuałów polskich. W Rytuale Rzymskim znajduje się on dopiero po przekazaniu sobie przez oblubieńców obrączek, a w obecnym Rytuale Polskim po rocie przysięgi małżeńskiej. Taki był bowiem zwyczaj w dotychczasowych rytuałach polskich, a został on przyjęty z *Agendy Kromera* zarówno co do treści jak i kolejności w układzie części liturgii obrzędów¹⁴. Pozostałe części, zarówno w ich układzie jak i obrzędach nawiązują do Rytuału Rzymskiego Pawła VI.

b) Pytania przed wyrażeniem zgody

Całkowitej wierności małżonków, także nierozzerwalności węzła małżeńskiego wymaga zarówno szczególna wspólnota mężczyzny i kobiety, jak i dobro dzieci. Taka miłość, wiążąc ze sobą czynniki boskie i ludzkie poz-

¹² *Agenda sacramentalia ad usum dioecesis Varmiensis accommodata cum adiunctis verbis et admonitionibus polonicis et germanicis*, Coloniae 1574 (Ag Varm 1574); s. 100—106 zawierają dwie katechezy o sakramencie małżeństwa, którą jedną z nich winien odczytać kapłan zawierającym sakrament małżeństwa. Zwyczaj ten został przyjęty przez późniejsze agendy i rytuały polskie. *Agenda Marcina Kromera*, biskupa koadiutora kard. Stanisława Hozjusza, opracowana według postulatów Soboru Trydenckiego, wprowadziła ujednoczoną liturgię sakramentu małżeństwa w Polsce. Liturgia ta została następnie przejęta z niewielkimi zmianami przez redakcję *Agendy Powodowskiego* 1591 r. i Rytuał Piotrkowski w r. 1631 oraz jego późniejsze wydania. W ten sposób liturgia sakramentu małżeństwa w okresie od 1574 do 1974 r. w Polsce była prawie nie zmieniona. Por. W. Nowak, *Agenda biskupa Marcina Kromera w dziele ujednoczenia liturgii sakramentów św. w Polsce po Soborze Trydenckim*, Studia Warmińskie 12(1975) 75—90.

¹³ *Agenda seu ritus caeremoniarum ecclesiasticarum, ad uniformem ecclesiarum per universas provincias regni Poloniae usum romano officio conformati, ex decreto synodi provincialis petricoviensis denuo conscripti et editi, studio et opera rev. Powodovii...*, Cracoviae 1591, s. 51: „... si tempus et opportunitas feret, decantetur Hymnus, Veni Creator Spiritus”. Zwyczaj ten przejęły niemal wszystkie późniejsze agendy i rytuały polskie aż do najnowszych czasów.

¹⁴ Por. Ag Varm 1574, s. 35; *Agenda seu ritus...*, dz. cyt., s. 55 *Rituale Sacramentorum ac aliarum Ecclesiae Caeremoniarum ex decreto Synodi Provincialis Petricoviensis ad uniformem Ecclesiarum Regni Poloniae usum recens editum*, Cracoviae 1631, s. 174—176; *Rituale Romanum Ecclesiae Poloniae accommodatum*, Editio Typica. Katowicis 1927, s. 349—359; *Collectio Rituum continens excerpta e Rituali Romano ecclesiis Poloniae adaptato*, Katowice 1963, s. 167: posiada już tak jak w Rytuale Rzymskim, przed słowami zgody małżeńskiej.

wala małżonkom w doli i niedoli zachować sobie wierność duszą i ciałem¹⁵. Stąd też dobrowolność przy zawarciu związku małżeńskiego jest zasadniczym warunkiem jego ważności. Prawdy te są przedmiotem pytań, jakie stawia kapłan oblubieńcom przed wyrażeniem zgody małżeńskiej. Ilość pytań, zarówno w Rytuale Rzymskim jak i obecnym polskim jest ta sama, a więc trzy. Różnica natomiast zachodzi w treści pytań¹⁶. Podczas gdy pierwsze pytanie w Rytuale Rzymskim dotyczy dobrowolnego przybycia zawierających małżeństwo, to w Rytuale Polskim jest mowa o tym, czy oblubieńcy chcą dobrowolnie i bez przymusu zawrzeć związek małżeński. W tym wypadku jest to nawiązanie do dotychczasowych rytuałów diecezji polskich, a pośrednio do *Agendy Kromera*, w której po raz pierwszy to pytanie wprowadzono do liturgii małżeństwa¹⁷. Drugie pytanie jest wzięte z dialogu Rytuału Rzymskiego, ale występuje dopiero po przysiędze małżeńskiej z pewnymi modyfikacjami. Trzecie jest o tej samej treści i kolejności jak w Rytuale Rzymskim.

c) Słowa zgody małżeńskiej

Słowa zgody małżeńskiej stanowią istotę zawarcia związku. Na mocy tej zgody wzajemnej małżonkowie w sposób wolny wzajemnie się sobie oddają i przyjmują. Formuła zaś tej zgody została wzięta z dotychczasowych rytuałów polskich. Genęza zaś pochodzenia owej formuły prowadzi, w dziejach rytuału polskiego do *Agendy Kromera*¹⁸. Treść tej zgody małżeńskiej zwraca uwagę na to, że małżonkowie oddają się sobie wzajemnie i ślubują miłość, wierność, uczciwość małżeńską oraz nierozzerwalność związku aż do śmierci. Końcowa jej część jest wezwaniem skierowanym do Trójcy św. i wszystkich świętych o pomoc w wypełnieniu owej przysięgi.

d) Podanie rąk

Podanie sobie prawych dłoni, przy wymienianiu słów zgody małżeńskiej, przez oblubieńców znajduje się w Rytuale Rzymskim i również znane jest rytuałom polskim od początku XVI wieku¹⁹. Przejawem natomiast akomodacji tej ceremonii do zwyczajów diecezji polskich jest polecenie, aby kapłan wiązał ręce oblubieńców stulą. Zwyczaj ten pojawił się w Polsce w XVI wieku, a zapoczątkowała go *Agenda Krakowska* z 1514 roku, przejęła go *Agenda Kromera*, a przez nią wprowadzony został do obrzędów liturgicznych wszystkich diecezji w Polsce²⁰. Wiązanie stulą rąk oblubień-

¹⁵ OCM, *Praenotanda*, nr 2—3; KDK 48—49.

¹⁶ *Praenotanda*, nr 13.

¹⁷ Ag Varm 1574, s. 36; *Agenda seu ritus...*, dz. cyt., s. 52; *Rituale Sacramentorum...*, dz. cyt., s. 174; *Rituale Romanum Ecclesiae Poloniae...* dz. cyt., s. 350; *Collectio Rituum...*, dz. cyt., s. 164.

¹⁸ Ag Varm 1574, s. 37. Późniejsze rytuały przyjęły tę formę. Por. W. Nowak, *art. cyt.*, s. 76.

¹⁹ W. Abraham, *Zawarcie małżeństwa w pierwotnym prawie polskim*, Lwów 1925, s. 444—458; W. Schenk, *Liturgia sakramentów św.*, cz. 2, Lublin 1964, s. 139—144.

²⁰ *Agenda latino et vulgari sermone Polonico videlicet et Alemanico illuminata incipit feliciter*, Cracoviae 1514, k. 66v nn: „Tandem sacerdos manus dexterarum utriusque componendo et stola subsequi dicendo”; *Agenda secundum rubricam ecclesiae Cathedralis Cracoviensis*, Cracoviae 1517, k. 46: „Tunc ultimo sacerdos ipsorum manus stola consecrata connectens et ligans imprimis vero subsequentera predicat verba per quae perficitur et contrahitur matrimonium”.

ców jako znak liturgiczny w swej ekspresji jest dla chrześcijanina instrumentem wychowawczym, mającym mu ułatwić uchwycenie sensu Objawienia Bożego o monogamiczności i nierozzerwalności małżeństwa.

Pozostałe elementy liturgii sakramentu małżeństwa są przejęte w całości z Rytuału Rzymskiego P a w ł a VI.

Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich są dojrzałym owocem odnowy liturgicznej w Polsce. Księgą ta została poprzedzona gruntownymi studiami historycznymi (1969—1972), które pozwoliły wydobyć z istniejących już form sprawowania sakramentu małżeństwa bogate pokłady zwyczajów stanowiących dorobek wielu pokoleń. Krytyczne rozpatrzenie form już istniejących pozwoliło na zrodzenie się nowej „aby formy nowe wyrastały niejako organicznie z form już istniejących” (KL 23).

Akomodacja części układu liturgii sakramentu małżeństwa dostosowana do zwyczajów diecezji polskich, wyraźnie podkreśla nastrój modlitwy zgromadzenia. W szczególniejszy sposób uwidocznione to zostało przez umieszczenie przed rotą przysięgi małżeńskiej wspólnego śpiewu hymnu do Ducha Św. *Veni Creator Spiritus...* Przypomina to, że małżeństwo chrześcijańskie nie jest tylko zwykłą umową dwojga ludzi, lecz darem Bożym, szczególną łaską o którą należy pokornie błagać. Duch Św. jest wezwany, aby jedność, wierność i miłość mogły zakwitnąć w sercach zawierających związek małżeński.

Akomodacja pytań przed wyrażeniem zgody małżeńskiej zwraca uwagę, że liturgia sakramentu małżeństwa nie jest alienacją człowieka, a uroczysty charakter nie stanowi odwrócenia uwagi od problemów społecznych związanych z małżeństwem i życiem rodzinnym. Dlatego pytania te zwracają uwagę małżonków na dobrowolność w zawieraniu związku małżeńskiego, na gotowość ofiary w chorobie i złej doli aż do śmierci, we wzajemnym wspieraniu się i wzajemnej pomocy w wychowaniu potomstwa.

Akomodacja słów przysięgi małżeńskiej podkreśla, że sakrament małżeństwa jest znakiem zobowiązującym do miłości, wierności i uczciwości małżeńskiej oraz jego nierozzerwalności. Szczęśliwe okazało się umieszczenie obrzędu nałożenia obrączek dopiero po wygłoszeniu formuły proklamującej zawarcie małżeństwa.

Analiza obrzędów sakramentu małżeństwa nowego Rytuału Polskiego pozwala na stwierdzenie, że najwięcej przy jego redakcji zaczerpnięto z ostatniego wydania rytuału (1963 r.), który z kolei był oparty na Rytuale Piotrkowskim (1631 r.), a ten zaś liturgię sakramentu małżeństwa przejął w całości z *Agendy* Kromera 1574 r. i *Agendy* Powodowskiego (1591).

L'ACCOMODAZIONE DELLA LITURGIA DEL MATRIMONIO DI NUOVO RITUALE ROMANO DI PAULO VI ALL'USO DELLE DIOCESI POLACCHE

Nell'anno 1973 vengono approvati dal Preside della Conferenza dei Vescovi, Il Sig. Card. S. Wyszyński, Primate della Polonia *Riti del Sacramento del Matrimonio accomodati ai costumi delle diocesi polacche*. La preparazione di questo libro liturgico viene preceduta d'alcuni anni di studi (1969—1972) sulle forme della celebrazione del Matrimonio nelle diverse diocesi polacche. Tenuto conto di risultati di questi studi, basando sul nuovo Rituale Romano di Paulo VI, sono stati elaborati i riti della Liturgia del Ma-

trimonio. Questa nuova Liturgia, nei diversi punti, viene, accomodata agli usi dei precedenti rituali polacchi. E così: nella composizione delle stesse cerimonie, nell'insieme delle domande prima del consenso, nell'espressione del consenso stesso e nella cerimonia di porgere le mani si riferisce all'*Agenda* di Cromer dal 1574, all'*Agenda* di Powodowski dal 1591 ed al Rituale di Piotrków dal 1631. In questo modo la Liturgia del Matrimonio celebrata nella Polonia dal 1574 fino al 1973 fa buona preparazione ai nuovi riti grazie ad una possibilità dell'accomodazione del Rituale Romano ai costumi ed alle esigenze dei singoli popoli.